

ԱՆԱԾԻՏ

ՀԱՆԴԵՍ ԱՄՍԵԱՅ

Ազգային, Գրական, Գեղարուեստական

Է. ՏԱՐԻ

ՄԱՅԻՍ

Թիւ 5

Կոստանդին Երզնկացի

հա անուն մըն ալ, որ բացարձակապէս անծանօթ է մնացած մեր գրական հասարակութեան (գրագէտներն ալ մէկտեղ հաշուեցողով), եւ որ սակայն պէտք էր շատոնց քաջայայտի դարձած ըլլար մեզի՝ իբրեւ մեր հին աշուղական բանաստեղծութեան ամենէն թանկագին անուններէն մին 1866ին, «Բազմավէպ»ը անգամ մը յիշատակած է այդ անունը, Հայոց ինկ ժողովրդական բանաստեղծներու վրայ փորձին Երզնկացեայն եւ Խչատուր Կիչառեցեայն վրայ, յօդուածագիրը կ'աւելցնէ. «Ասոնց ժամանակակից է Կոստանդին Երզնկացին, որ միայն իր երգերով ծանօթ է մեզի, կամ թէ լաւ

է ըսել՝ մեզ հասած մէկ ձեռագրով մը, որ գրուած է յամին 1336, «Ի Դավթէժ, Ի Դաւազազի Մնջայունս», ձեռագր. Ամիր Փօլին, որ է որդի Դաւայմաչի Յուսեփայ, եւ թոռն Միթոփ, ժամանակակից եւ բարեկամ հեղինակին, որ եւ ասոր (Ամիրի) համար գրեր է իր քերթուածները, եւ ինչպէս կ'երեւի հետզհետէ կը խաւրէ եղբւր անոր. Ան ալ յետոյ ամենը մէկ ժողովը է. Թուով 22 են այս ոտանաւորները» Յետագայ թիւերու մէջ «Բազմավէպ»ը հրատարակած է չորսը այդ քերթուածներէն և

Այդ հրատարակութիւնը անցած է աննշմարելի, առանց ո եւ է հետք ձգելու (եւ ուրիշ կերպ չէր կրնար ըլլալ քանի որ այդ հրատարակութեան չէ ընկերացած ո եւ է քննադատական ուսումնասիրութիւն՝ այդ բանաստեղծութեանց արժէքը բացատրող, վերլուծող, գնահատող)։ Մեր բոլոր գրական հաւաքածոներուն մէջ — որոնք արդէն ա՛յնքան տեսակէտներով պակասաւոր են —, ինչպէս եւ աշուղական մեր հին գրականութեան մասին նուիրուած ուսումնասիրութեանց մէջ, Կոստանդին Երզնկացիի անունը չէ յիշուած երբեք իբրեւ կարեւոր անուն մը։ Այդ չորս կտորները, զոր կը վերատպինք այսօր Անանիոսի մէջ, պիտի կարեցողին ինչպէս անտիպ էջեր։

Եւ սակայն, ներշնչման փափկութիւնով, խորութիւնով, անկեղծութիւնով, ձեւի ներբութիւնով ու ինքնատպութիւնով, այդ բանաստեղծութիւններն՝ ըստ իս՝ մեր հին աշուղական

բանաստեղծութեան ամենէն գեղեցիկ էջերէն են : Իրենց արտէջը անառարկութեամբ կերպով տւելի մեծ է քան Գրիգոր Աղթամարցիի, Յովհաննէս Թլկուարացիի եւ Մկրտչի Նաղաշի քերթածները, որոնք ծանօթ են շնորհիւ Պ. Կոստանեանցի հմտակց ու խնամոտ հրատարակութեանց :

Կոստանդին Երզնկացի միասիրական մըն է : սիրոյ լարը, զոր Գուշակ աստուածայնօրէն հնչեցուց, մտածման ըմբոստացումները որ պահ մը կայծկլտացին « Յրիկ »ի « Գանգատ »ին մէջ, անծանօթ են իրեն . բայց իր միասիրականութիւնը աստուածաբանական իմաստութեամբ, վարդապետական ճոռոմութեամբ խաթարուած չէ . քրիստոնէական աշխարհայեցողութեան ընդին մը էակման մոթիֆներն են , — աշխարհային սեռութեանց ունայնութեան զգացումը , հոգեկան կեանքի ու հոգեներու աղբիւր Աստուածութեան պաշտում մը բոլորանուէր, — որ գլխաւոր նիւթը կը կազմեն այդ քերթումներուն , բայց այդ մոթիֆները իսկականապէս բանաստեղծ հոգիի մը մէջէն անցնելով՝ ստալցան են այն նուրբ ու կենսոճանակ սարսուռը որ զանոնք գեղեցիկ ու յուզիչ կը կացեցունէր : Եւ զգեղատէր ընթերցողի համար՝ հաւատացեալ կամ ոչ : Նոյն իսկ « Բանք յաղագս արեգականն արդարութեան » քերթումներն մէջ, ուր աստուածաբանութեան տարր մը կայ՝ Երբորդութեան ակնարկող պատկերներով, կը տիրապետէ սրբաբանութեան ու լուսաւոր զնադարութիւնն մը որ իր մէջ կը հալեցնէ եւ « կը բանաստեղծականացնէ » ինչ որ քերթողին մէջ զանուած աստուածաբանը հոն գրած է իրմէ : Գնդուչ ու խորունկ բուրմը որ կը բարձրանայ այդ քերթումներէն, եկեղեցիի փակ մթնոլորտին խունկ ու մոմին հոտը չէ, ոչ ալ ճգնախօսցին հիւանդոտ ու գալարատանջ արտաշնչութիւնը, Աստուածութեան սիրովը գինովցած, տիեզերական տեսանելի գեղեցիկութեան մէջ դպ կ'անտեսանելի եւ յաւիտանական գեղեցկութեանց աղբերակը ձգտող խանգոտ հոգիի մը օրհներգն է՝ բաց օդի մէջ, ինքնաբերական ու անկեղծ ժեսթով մը ուղղակի արձակուած : Ատիկա կը յիշեցնէ այն հոգեկան վիճակը որուն մէջ իրենց հրաշակներունը գրեցին իտալական Վերածնութեան մեծ ռաֆիկները՝ Փէթրարքա եւ Տանթէ :

Իրենց խորապէս քրիստոնէայ — եւ աստուածաբան — միաբեր, Թափանցեալ ըլլալով հանգեւած միջնադարեան միասրճականութեան երկբատեաց ու երկնաբաղձիկ ձգտումներովը, հեղինակաւորն գեղեցկագիտութեան կենսախայտ ու երկնավառ հմայքը կրած էր միանալման , եւ իրենց գործերուն մէջ այդ կրկին ու ներհակ ազդեցութիւնները՝ հզօր անկեղծութեան մը մէջ իրարու շաղապատուած՝ անոնց կուտան աշխարհային որ ու վրդովիչ հրապոյր մը . այդ մասնաւոր հրապոյրն է — տխուր իմաստասիրութիւն մը՝ պայծառ ու զրեթէ զուարթ քնարերգութեամբ մը արտայայտուած, անդրաշխարհիկ տեսիլքներու փառաբանում մը ամենէն երկրաւոր պատկերներով թարգմանուած, — զոր կը գտնենք, անշուշտ անհնազանդէս խոնարհ չափով մը, մեր Կոստանդին Երզնկացուն մէջ :

Այդ հանգիստութիւնը շատ շահեկան է, մանաւանդ որ ան չի բացառուիր փոխադարձ ներգործութեամբ : Ենթադրել իսկ կարելի չէ որ Երզնկացին ծանցած ըլլայ Փեթրարքայի եւ Տանթէի գործը : Իր կեանքին ու մտաւոր զատիկարակութեան մասին արդէն ոչինչ գիտենք : Բանք յաղագս անցանք մեծութեան » քերթումներն վերեւ գտնուող ծանօթութեանէն կարելի է հետեւեցնել թէ պարսկերէն լեզուի եւ գրականութեան տեղեակ էր . բայց մեր բանաստեղծը Յիբրուսի կամ ուրիշ ու եւ պարսիկ քերթողի մոտաւորական ու գեղեցկագիտական ազդեցութիւնը կրած ըլլալ չի թուի : Խորապէս քրիստոնէական է այդ բանաստեղծութիւնը, եւ յունական նրբութիւնն մը, արեւմտեան փափկաճաշակութիւնն մը կը չնչտուի հոն — արեւելեան ճոխութեան հետ : Հանգիստութիւնը ինքնաբեր է, թրեւս արդեւ յունական տարրերու , որոնք մինչեւ Երզնկացին կրնան հասած ըլլալ եւ որոնք՝ գիտենք՝ ո՛րքան մեծ տեղ կը բռնէին իտալական Վերածնութեան վերադարձներուն մոտքի կազմութեան մէջ : Թերեւս ալ ասի ընական, ճակատագրական « երեւոյթ » մըն էր որ միեւնոյն ատեն տեղի կ'ունենար, միեւնոյն շարժառիթներուն հետեւանդով, աշխարհիս զանազան կէտերուն մէջ . տեսակ մը մտաւոր ու հոգեկան դարուն , որ Միջին-Դարու երկայն ձմեռէն յետոյ կուգար մարդկային միաբեր արեւով ու ծաղիկներով լուսավառել, նախ՝ ձմեռ

ուան վերջին ձևաներուն իսկ խառնելով իր կենսաժպիտ բոցերը, յետոյ՝ հետզհետե՝ ամբողջապէս վանելով ձմեռը եւ իր երիտասարդութիւնը անխառնօրէն տիրական դարձնելով, Ժ. Գարուն է որ Իտալիոյ, ինչպէս եւ Ֆրանսայի մէջ՝ սքողատեղեկան, վանական գրականութեան մէջէն կը յաղթականօրէն կեանքի ու գեղեցկութեան զգացմամբ տրոփող հրաշալի բանաստեղծութիւն մը որ Փրովանսի մէջ Ժ. Գարէն իսկ արդէն սկսած է իր առողջ փրթութեամբ . նոյն միջոցին է որ մեր մէջ կը ծնի աշուղական բանաստեղծութիւնը . գրաբարին եւ հին զուտ-կրօնական գրականութեան մասին է որ կը սկսի այդ պահուն, եւ աշխարհաբարի կանգնուի իբր գրական լեզու . աշխարհիկ զգացումները, ազատ ներշնչումները կ'երեւան բանաստեղծութեան մէջ, կը թափանցեն նոյն իսկ եկեղեցական քերթողներէ ոմանց (Իր. Աղթամարցի, Յ. Թուկուրանցի, Սարկաւազ Բերդակեցի, Ֆրիկ՝ մասամբ, եւն.) գրութեանց մէջ, յետոյ՝ գրեթէ անխառն կը տիրաւայրին Բուշակին եւ իր յաջորդներու սիրերգներուն մէջ :

Կոստանդին երգնկացիի քերթուածներէն միայն « Գարուն »ն է որ գրեթէ զուտ-աշխարհիկ է ներշնչմամբ, բանաստեղծը կ'երգէ՝ զմայմամբ ու երախտագիտութեամբ՝ բնութիւնը վերականգնացնող, աշխարհը երկասարգացնող, մարդուն սիրտը լուսաւորող եղանակին գովքը . աշուշտ՝ իր գովքը կը սկսի Գարունը մարդկութեան պարգեւող Արարչին փառաբանութեամբ, բայց կտորին մէջ տիրապետողը Գարունին առողջ, զուարթ, կենսաբեր, սիրահրաւիր գեղեցկութեան հանդէպ հոգիին ու մարմնոյն բնազդական, զրեթէ բնախօսական հրճուանքն է . կտորը սքանչելի է արդէն, — հակառակ քանի մը առեւելեան կրկնաբանութիւններու — թերեւս ամենէն թարմ ու ինքնատիպ երգը գարունի, զոր ունինք հայերէն լեզուով, արժանի ֆրանսական վերածնութեան գողար բանաստեղծներուն, Ռոնսարներուն, Ռեմի Պելլօններուն, Պաիֆներուն . վերջին տունին պատկերը — սոխակը «չաքարեքրան» որ կուգայ կանաչ վրան մը կանանկ որպէս զի վարդը հոն բազմի իբրեւ վառած կրակ մը», — ամենէն հոյակապներէն է զոր քերթողական երեւակա-

յութիւնը գտած ըլլայ :

Այստեղ կը դնեմ, բաղդատութեան համար, հայերէն թարգմանութիւնը ճիշդ նոյն նիւթին վրայ Ռեմի Պելլօի (Ժ. Գար.) համալուար տաղին, զոր Ֆրանսացիք իրենց բոլոր հատընտիր հաւաքածուներուն մէջ կը յիշեն իբր իրենց գրականութեան գոհարներէն մին . շատ նուրբ կտոր մըն է իրօք, թարմ ու քնքշու գոյներով, ոսոսստուն ու թեթեւ, դաշլալող տաղաչափութեամբ մը. բայց մեր երգնկացիին «Գարունը», եթէ ձեռի վերջնական կատարելութեան տեսակէտով վարը մնայ Պելլօի երգէն, կը գերազանցէ զայն՝ հրճուանքի աւելի յորդ ու լայն զօրութեամբ մը, պատկերներու հարուստութեամբ եւ այլազանութեամբ, եւ հոգեկան խորունկ շունչով մը որ Պելլօնն մէջ կը պակսի .

Ապրիլ, պարծա՞նք անտառներուն
Դ ամիսներուն,
Ապրիլ, քա՞նցը յոյս պըտուողներուն
Որ բամպակին տակ կոկոնին
Սը սնուցանին
Մատաղածիլ մանկութիւններն,

Ապրիլ, պարծա՞նք Թարմ ու կանանց
Մարգերուն,
Դուն որ ֆլոզով մը բազմեքանգ
Սը կիտուածես բերւ գոյնըզգոյն
Մտղներով
Անոնց հանդերձ խայտաբղէտ .

Դուն ես, վեհանձն ու սիրուն,
Որ աքսորէ
Այդ անցորդները կ'ազատես,
Այդ ծիծառներն որ կը Թռչան
Եւ որ գարնան
Գալուստը մեզ կ'աւատեն :

Մասրածաղիկն ու սիրափուշտ
Ու ծոթրին,
Մեխակ, շուշան ու վարդ, առատ,
Այս գեղեցիկ եղանակին,
Ցոյց կուտան
Պատմութեանին նորափրթիթ :

Ահա սոխակը սիրուն,

Կ'որքէ շուքին տակ ծառերուն
Հազար շաղիփաղի՝ ձայնախաղեր
Խըրխըրուն,
Եււրջը քաղցրիկ իր երգին :

Երզնկացիի միւս քերթուածներէն երկուքին մէջ (« Մէր եւ Առաւօտ », « Բանք յաղազս արեգականն արդարութեան »), կրօնական ոգին է տիրապետողը, բայց կրօնական ոգին հոտ բանաստեղծական այնքան լայն ներշնչումով մը արտայայտուած է, որ քանի մը բառ, բանի մը պատկեր փոխելով՝ այդ երգը պիտի համապատասխանէր բնութեան մեծփայնելութիւնէն գինովցած եւ զգոյն յորինող սկզբնական ուժին վրայ սքանչացմամբ խոկացող ո եւ է աղատ մտքի յուզմունքին. Աստուծոյ հասարակ, վարդապետական գովքը չէ, ծթած ու արուեստական պատճառաբանութիւններով, Ս. Հայրերէ իմաստակ յիշատակութիւններով, անիմաստ, բռնադրօսիկ ու չոր դարձուածաբանութիւններով ծանրաբեւեռուած . սիրով, երախտագիտութեամբ, հիացմունքով յորդող սրտին բուռն ու պարզ ժայթքումն է զէպ ի մեծ Արուեստագէտը տիրապէրին, զէպ ի կերպագոյն Սիրտը սիրոյ եւ գեղեցկութեան . ասի օրհներգն է, ոչ այնպէս ինչպէս աստուածաբանութեան « արհեստականներ » տքնաբանած են, այլ ինչպէս զայն յղացած ու երգած են յափշտակուած « բանաստեղծները », Վետաներու քերթողներէն մինչեւ Տանթէ, Միլտոն ու Համարթին . ինչ հրաշալի խորութեամբ ու քնքշութեամբ արտայայտուած է աղօթբանի պահուն հրեշտակային քաղցրութիւնը՝ « Մէր եւ Առաւօտ » քերթուածին մէջ .

Թե՛ Տերն ի յարմարածս հայի փայլց ի յիւ սիրուն,
Թայն պահուն ե ո՞ր լինի նեւն լուսոյն առաւօտուն . . .

Ամբողջ քերթուածը ողողուած է կարծես առաւօտեան վարդաճաճանչ պայծառութեանց զերամառուր շողիւնովը, բնութեան ու հոգւոյն զարթումին նիւթական ու իմանալի երգերովն ու բոյբերովն անսահման, Լոյսի եւ հոգւանքի միւլունոյն տօնը կը ցնծայ « Բանք յաղազս արեգականն արդարութեան » քերթուածին մէջ :

Եկեղեցական բանաստեղծութեան մէջ հասարակ-տեղիք մըն է Գրիստոսը Արդարութեան արեգակի նմանցնելը . բայց հոս այդ նմանութիւնը ինչպէս կենդանի է դարձած, ինչպէս կը թրթռայ, կը վառի, կ'երգէ . բանաստեղծը զոգացած է՝ զրեթէ ֆիզիքական հնչողականութեամբ մը՝ Գրիստոսի ծագելը մարդկութեան վերեւ ինչպէս իրական արեւու ելք մը դիտող աւելւնոտ հոգի մը կը զգայ այդ կենսաբեր, զուարթար ծաղումին գիւցազնական վահնութիւնն ու հողկարար քաղցրութիւնը : Մէկը միայն այդ քերթուածներէն, — « Բանք յաղազս անցաւոր մեծութեան » — տրտում նօթ մը կը հնչեցնէ, ճշմարանի նօթ մը . աշխարհային հանգիւններու, մեծութեանց, հրապրոյթներու վաղանցկութեան ծանօթ ու աշխարհիս չափ հին յանկերգն է որ հոտ անգած մը եւս կը հնչէ եւ որ բոլոր եկեղեցական դրագէտներուն լայթմութիֆը կազմած է . բայց սխալ պիտի ըլլար կարծել թէ ասի զուտ-եկեղեցական յանկերգ մըն է. Աստուածաշուշնին « Ժողովողն » սկըսեալ — որ շատ տարտամ հաւատացեալ մըն է, անցնելով Պոսիէէն որ բացարձակ հաւատացեալն է, մինչեւ Լէոփառոի եւ Լըքոնթի տը Լիւ, որ բացարձակ անհաւատներ էին, այդ յանկերգը հնչած է, տարբեր շնչով, խորքին մէջ միշտ նոյն, ու միշտ, աւա՛ղ, ճշմարիտ ու վրդովիչ. ու որքան տեւէ մեր երկրագոննոր, այդ յանկերգը պիտի հնչէ միշտ, յաւիտեական մահազանգի մը պէս : Ինչ որ կարելոյ է՝ նորէն՝ նկատելու, այն է որ հող ալ, Երզնկացիին ինքնատիպ կը յայտնուի եւ խորագրաց. յանկերգը՝ իր քնարէն վրայ՝ առած է նոր շնչով, որ իրն է Մանօթ եւ Ֆրանսուս Վիլենին (ԺԵ. դար, Երզնկացիէն հարիւր տարի յետոյ) զմայլելի պալլատները ուր կ'ողբայ բոլոր անհետացած գեղուհիները եւ փոխացած քաջերը .

Ըսէք, ուր է, ո՞ր երկրին մէջ,
Ֆլորան, աղւոր Հուզմունքին,
Արեւաբեղան, եւ Ռայիսը,
Որ ազգականն էր էնոր .
Եւ էքօս, որ կը խօսէր Եւր գետակներու
Կամ ինքերու վրայ արմուկ հանէին
Եւ ուր ունէր գերմարդկային գեղեցկութիւն.
Բայց ո՛ւր են, ո՛ւր, ծիւներն հերուան ...

... Այս աշխարհս է լոկ պատրանք,
Մահուան դէմ մա՛րդ չի դիմանար,
Մա՛րդ ֆար չունի անոր դէմ.
Հարցում մըն ալ թողէք ընեմ.
Լանստ, արքան Պէդէնեի.
Ո՛ւր է, եւ ո՛ւր է պապն անոր.
Բայց ո՛ւր է քաջ Շարլմանեի... :

Կեանքի վաղանցկութեան աղբա՞ծ տրտմու-
թիւնը, մահուան անխուսափելի ուրուակա-
նին ներշնչած սարսափը՝ Վիլյոն ուրիշ էջերու
մէջ ալ, յաճախ, երգած է, ու մանաւանդ
« Մեծ Կտակ »ին՝ այն հռչակաւոր հատուածին
մէջ ուր ցոյց կուտայ՝ ահաւոր իրապաշտու-
թեամբ տողելով՝ մարդկային կեանքի ողորմելի
քուրջը մահուան ճանկին մէջ ճմրթկուած .

« ... Գիտեմ որ չեմ ես որդի
Գլխուն վըրայ աստղազարդ-
Թագ մը կըրող ճրելտակի .
Հայրըս մեռաւ, ցոգւոյն Աստուած ողորմի.
Մարմինն հիմայ քարի մը տակ կը հանգչի.
Գիտեմ՝ մայրս ալ պիտի մեռնի,
Խեղճ կինը ինքն ալ գիտէ,
Եւ իր որդին ալ պիտի ողջ չը մընայ :

Գիտեմ՝ աղքատ կամ հարուստ,
Խելք կամ խենթ, քաջանայ կամ աշխար-
հական,
Տոհմիկ, գւեթիկ, վեցանուն ու ժլատ,
Մեծ ու խոնարհ, աղւոր ու տգեղ,
Տիկիկներ՝ բաց օծիքով,
Ռամիկ կամ բարձր աստիճանով,
Վրայով գլխով շրջազարդուած,
Մահն ամենքն ալ պիտի տանի :

Մեռան Պարիսն ու Հեղինէն .
Ու ցաւերով կը մեռնի ով որ մեռնի .
Շունչը բոլոր կը կտրի,
Մաղծը սրտին վրայ կը պայթի .
Ու կը քրտնի՝ Աստուած գիտէ ի՜նչ քրտինք.
Եւ չըկայ մէկն որ անոր ցաւն ամոքէ,
Վասն զի ոչ զաւակ, ոչ քոյր, ոչ եղբայր
կ'ուզէ անոր տեղն անցնիլ այդ միջոցին :

Մահը զանի կը դողացնէ, կը գունատէ,
Վար կը կախէ քիթն, երակները կը պրկէ,
Կ'ուռեցնէ վիզն ու միսերը կը թուլցնէ,
Ջիղ ու յօդերը կ'աճեցնէ կը տարածէ :

Ո՛վ կանացի մարմին, որ ա՛յնքան փափուկ ես
Ուլո՛րկ, անո՛ւշ, ա՛յնքան անգին,
Պէ՛տք է սպասես այդ ցաւերուն .
Այո՛, կամ շո՛ւտ երկինք երթաս :

Ինչպէ՞ս կը սեննուի, Վիլյոնի այս երգե-
լուն մէջ գերակշռողը՝ ցաւն է կեանքի զազ-
փաղփութեան ու տարսափը մահէն . բայց նոյն
խիկ այդ ցաւատանջ աւաղանքի եւ արհաւիրքի
տողերը կը վերջանան՝ « Երկինք » բառով .
Վիլյոն, որ՝ աւազակներու ընկերակցութեան
մը անգամ՝ կախաղանի վրայ մեռաւ, շատ խա-
խուտ հաւատք մը ունենալու էր՝ հաւատք մը
իր սովորական հեղուծթիւնովն օժուած՝ եթէ
երբեք ունէր ու եւ չհաւատք . բայց նորէն,
իր յուսահատութեան աղաղակը « Երկինք »ի
յոյսին կը յանդի, որովհետեւ եթէ կայ պահ
մը ուր ամենէն կարծրացած անհաւատն իսկ
կը թաղձայ կարենալ վերազնեւել նախաշարե-
րու միամիտ ու սփոփարք հաւատքը, այն
վայրկեանն է ուր Մահը կը ցցուի իր առջեւ...
Երգնկացիին քերթուածը, թէ եւ կը պիտի ու կը
վերջանայ վարդապետական բանահեւերով, ուր
վանական կենսաստեղծութեան սեւ մշուշը կը
տարածուի, բայց իր այն տուներուն մէջ ուր
կ'ողբայ Մահն զգետնուած քաջերը որ ալ չեն
կուտի, մեծերը որ հողու հաւասար են դարձած,
աղւորները որոնցմէ ոսկորներն մըայն կը մնան,
եթէ « Մեծ Կտակ »ին յիշեալ հատուածին քառ-
մանցուցիլ ու զգնութեանը չի հասնիր, կը հաւա-
սարի « Երբեմնի գեղուհիները » ու « Երբեմնի իշ-
խանները » պալլատներուն մէջ թրթռացող
յուզմանը ու թերեւս կը գերազանցէ զայն .
Երգնկացիին մէջ անշուշտ շատ աւելի ընդ-
լայնուած, չեղուած է երկնաւոր կեանքին
յոյսը, որ ամուր հաւատք մըն է իր մէջ, եւ
ատով՝ իր քերթուածը տեսակ մը տրամանոյշ
հանդարտութիւն կը ստանայ զոր չունին Վիլ-
յոնի գրեթէ անխառնօրէն դառն տողերը. բայց
դարձեալ, երկրաւոր կեանքի ունայնութիւնը
հռչակելով ու երկնաւոր կեանքին մէջ մըայն
իրական ու անանց երջանկութիւնը դաւանելով
հանդերձ, Երգնկացի կը թուի աւաղել՝ խորա-
պէս անկեղծ յուզմունքով մը՝ մարդկային քա-
ջութեան, գեղեցկութեան, երիտասարդութեան
ծաղիկներուն ողորմելի զազփաղփութիւնը .

հոտ, իր ձայնը՝ այդ երկրաւոր հրապոյոյնները վայրագ արհամարհանքով մը ծաղրող, անարգող, կոխտուող մոնաքի հիւանդոտ եւ անմարդկային հայեոյանքին չեղտը չէ որ կ'առնէ, այլ եր թուշնայ, կ'արցունքոտի՝ եղբայրական արգասատանքով մի՞ ի տես այդ բոլոր գեղեցկութեանց որ աշխարհ շուտ կը թօշնին . . . : Այն տողերը ուր մարդկային վաղանցուկ արեւնեւորուն անվերադառնալի մայրամուտը կ'եղերերգէ, ամենարարձր բանաստեղծութեան տողեր են .

. . . Այնոք որ էին քաջք ու յաղմող ի մարտ, էին աննըմանք ի հեծելոց ի յարտ, Խաղին թուր ու բուռմը ու գուրգով հետ իրաց, Հիմի այլ չը կայ տիպ ոչ տես պատկերաց, Ոչ հեծնուն ի ձի, ոչ գահեն մուրատով, Ոչ այլ գեղեցիկ երեսին սուրանով : Քակին շատ աղւոր անձն որ էր յարմարած, Ու շատ Յօհարէ ակունք որ են շարած . Այնոք որ էին ի յերկրի խիստ նազով, էին պատկերաց տէր ու ուղեղման մազով, Եին սուրանով գերդ լուսին ցանկալի, Սրտով խիստ ուրախ եւ խօսօք գանգալի, Երեկ տրտմութիւն հիանց նոցա, եւ տարան, Որ ոչ աչք ունին կամ լեզու եւ բերան :

Թլկուբանցին եւ Նաղաշն ալ միեւնոյն նիւթին վրայ գրած են . Երզնկացիներն անհունապէս բարձր է Թլկուբանցիին տաղէն, իսկ Նաղաշինը թէպէտ ունի քանի մը շատ զմայելի տողեր եւ ամբողջութեամբ գեղեցիկ կտոր մը կրնայ համարուիլ, չի հաւասարիք Երզնկացիին քերթուածին, որ աւելի լիակատար, աւելի լայն, հոծ ու խոր է, եւ աւելի լաւ գրուած :

Բացառականապէս անթերի արուեստագէտ մը չէ անուշտ Երզնկացին . Կան իր քերթուածներուն մէջ՝ տեղ տեղ՝ սկարութիւններ, մերթ՝ տողեր որ տափակ են կամ կը կաղան . մերթ ա՛յ կարդ էարդ մը էական բառերու — սէր, լոյս, արեգակ, — դիտումնաւոր կրկնութեան սեթեւեթը՝ երաժշտական արդիւնք մը ստանալու համար գործածուած՝ ծայրայեղութեան կը հասնի եւ կը դանդաղեցնէ մտածման արտայայտութիւնը . բայց այդ թերութիւնները սակաւադէպ են, եւ ընդհանրութեան մէջ կը տիրապետէ նորութիւն մը, վայելչութիւն մը, պատկերներու ճարտար ու դաշնակաւոր յաջորդութեան ըմբռնում մը, որուն հաւասարը մեր հին բանաստեղծներէն շատ քիչերուն քով կըրնանք գտնել :

Ս. Ղազարու միաբանութիւնը մեր գրականութեան մեծ ծառայութիւն մը պիտի մատուցանէր հրատարակելով՝ գրքի ձեւով՝ Կոստանդին Երզնկացիի բանաստեղծութեանց ամբողջական հաւաքածուն : Անտիպ մնացածներուն մէջ դեռ կան թերեւս այս կտորներուն հաւասար գեղեցկութեամբ քերթուածներ . մե՛ղք է որ այդպիսի գոհարներ մոռացումի փոշիին մէջ մնան թաղուած : Նոյն իսկ եթէ հաւաքածուին միւս բոլոր կտորները տկար էջեր են, այս չորս քերթուածը բաւական է ամբողջ հաւաքածուին հրատարակումը անհրաժեշտ դարձնելու համար : Կոստանդին Երզնկացիին մեր գրականութեան մէջ իր որոշ եւ — լուսապայծառ — տեղը ունի . անոր « Գիրքը » պէտք է ունենանք :

Ա. ԶՊԱՆԵԱՆ

